

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MA'NAVIY-AXLOQIY
SIFATLARNI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH**

Mirzayeva Zulxumor

***Annotatsiya:** Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik usullar va innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalanish ko'rib chiqiladi. Bu interfaol faoliyat, o'yinga asoslangan ta'lim, hikoya qilish va loyihaga asoslangan yondashuvlar orqali axloqiy tarbiyani erta bolalik rivojlanishiga integratsiya qilish muhimligini ta'kidlaydi. Tadqiqotda mehr-oqibat, hurmat, halollik va hamdardlik kabi qadriyatlarni tarbiyalashda o'qituvchilar va oilalarning roli ta'kidlangan. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim usullaridan foydalanish nafaqat bolalarning axloqiy tushunchasini oshiradi, balki ularning umumiy ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga ham hissa qo'shadi.*

***Kalit so'zlar:** Maktabgacha ta'lim, ma'naviy-axloqiy rivojlanish, zamonaviy usullar, erta bolalik, qadriyatlar ta'limi, innovatsion pedagogika, axloqiy tarbiya, interaktiv ta'lim, ijtimoiy-emotsional rivojlanish.*

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish jarayoni zamonaviy ta'limning eng muhim jihatlaridan biridir. Maktabgacha yoshdagi davr - bu shaxsiyat, dunyoqarash va qadriyatlarga yo'naltirilganlik asoslari rivojlana boshlagan sezgir bosqich. Bu davrda bolalar taqlid qilish, hissiy tajriba va boshqalar bilan muloqot qilish orqali ijtimoiy me'yorlarni, axloqiy qoidalarni va axloqiy xulq-atvorni o'rganadilar. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning axloqiy tarbiyaga integratsiyalashuvi pedagoglarga bu jarayonni yanada samarali, qiziqarli va bugungi kun bolalarining ehtiyojlariga moslashtirish imkonini beradi.

So'nggi yillarda butun dunyo bo'ylab ta'lim tizimi sezilarli o'zgarishlarni

boshdan kechirmoqda. Faqat bilimlarni uzatishga qaratilgan an'anaviy usullar o'rnini yaxlit rivojlanishga yordam beruvchi innovatsion yondashuvlar egallamoqda. Interfaol ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), loyiha asosida o'qitish va o'yin usullari kabi zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy qadriyatlar va ma'naviy ongni shakllantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya bolalarda insonparvarlik, boshqalarga hurmat, mas'uliyat, halollik, mehr-oqibat tuyg'ularini tarbiyalashga qaratilgan. Bu fazilatlar sog'lom jamiyatning asosini tashkil qiladi va bolaning hissiy va ijtimoiy farovonligi uchun zarurdir. Rivojlanish psixologlarining fikriga ko'ra, axloqiy tushunchalar uch yoshdan olti yoshgacha shakllana boshlaydi, bu maktabgacha tarbiyani axloqiy va axloqiy shakllanishning hal qiluvchi bosqichiga aylantiradi.

Shuning uchun maktabgacha tarbiya muhiti axloqiy xulq-atvorning namunasi bo'lib xizmat qilishi kerak, bu erda bolalar ijobiy munosabatlarni kuzatishi, taqlid qilishi va mashq qilishi mumkin. O'qituvchilar va tarbiyachilar bu jarayonda axloqiy xulq-atvorni namoyish etish, bolalarni nizolarni hal qilishda yo'l-yo'riq ko'rsatish, hamdardlik va hamkorlikni rag'batlantiradigan vaziyatlarni yaratish orqali muhim rol o'ynaydi. Biroq, 21-asrda faqat og'zaki ko'rsatmalarga yoki an'anaviy axloqiy ertaklarga tayanish etarli emas. Zamonaviy jamiyatning dinamik tabiati yosh o'quvchilarning kognitiv va hissiy ehtiyojlariga mos keladigan innovatsion usullarni talab qiladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli metodlar, strategiyalar va vositalarni o'z ichiga oladi. O'ylangan holda qo'llanilganda, ushbu texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy va ma'naviy rivojlanishini mazmunli va qiziqarli tarzda qo'llab-quvvatlaydi.

O'yin maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyati va axloqiy qadriyatlarni o'rganish uchun tabiiy vosita bo'lib qoladi. Interfaol o'yinlar, rolli o'yinlar va dramatizatsiya bolalarga axloqiy vaziyatlarni bevosita boshdan kechirishga yordam beradi. Misol uchun, do'stlik, halollik yoki boshqalarga yordam

berish haqidagi rolli hikoyalar bolalarga hissiy jalb qilish orqali mavhum tushunchalarni tushunishga imkon beradi. O'qituvchilar hamkorlik, almashish yoki empatiyani talab qiladigan stsenariylarni ishlab chiqishlari mumkin, bu esa amalda axloqiy xatti-harakatlarni kuchaytiradi.

Ilm-fan taraqqiyoti jadal rivojlanayotgan zamonaviy davrda ta'lim tizimi oldida nafaqat bilim berish, balki ma'naviy boy, axloqiy jihatdan mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalashdek muhim vazifa turibdi. Maktabgacha yoshdagi davr bu jarayonda hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki aynan shu shakllanish davrida shaxs, xulq-atvor va qadriyatlarga yo'naltirilganlik asoslari shakllanadi. Bu yoshdagi bolalar to'g'ri va noto'g'rini farqlay boshlaydilar, empatiyani rivojlantiradilar va jamiyatda uyg'un munosabatda bo'lishni o'rganadilar. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish erta bolalik ta'limining eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir.

Axloqiy tarbiyaning, asosan, og'zaki ko'rsatma va taqlidga asoslangan an'anaviy yondashuvlari bugungi kun bolalarining ehtiyojlarini qondirish uchun yetarli emas. O'quvchilarning yangi avlodi raqamli va axborotga boy muhitda o'sadi, bu yerda o'qitishning vizual, interaktiv va ijodiy shakllari samaraliroq bo'ladi. Shu boisdan ham zamonaviy pedagogik texnologiyalar – interfaol ta'lim, o'yin usullari, loyiha faoliyati, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ma'naviy-axloqiy va ma'naviy kamolotni tarbiyalashda kuchli vositaga aylandi.

Ushbu innovatsion usullarning maktabgacha ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi o'qituvchilarga faol ta'lim olish, hissiy faollik, axloqiy qadriyatlarni amalda qo'llash uchun sharoit yaratish imkonini beradi. Pedagoglar an'anaviy axloqiy tamoyillarni zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan uyg'unlashtirib, bolalarda mehr-oqibat, halollik, hurmat, hamkorlik, mas'uliyat kabi muhim fazilatlarni yanada samarali tarbiyalashlari mumkin. Demak, ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish nafaqat pedagogik zarurat, balki axloqiy jihatdan yetuk, ijtimoiy ongli yosh avlodni shakllantirishning asosiy omilidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish

masalasi zamonaviy pedagogika fanining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda bu borada olib borilgan tadqiqotlarda bolalarda axloqiy fazilatlarni tarbiyalashda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish samaradorligi keng yoritilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bolalarning ma'naviy rivojlanishida o'yin, muloqot, hamkorlik, axborot texnologiyalari va loyihaviy yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Rus psixologi L. S. Vygotskiy (1978) ta'kidlaganidek, bolaning axloqiy shakllanishi ijtimoiy muhit va kattalar bilan o'zaro muloqot jarayonida amalga oshadi. Bu g'oya bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan — ayniqsa interfaol va hamkorlikka asoslangan ta'lim texnologiyalarida o'z aksini topadi. J. Piaget (1965) esa bolalarda axloqiy tafakkur o'yin, muloqot va muammoli vaziyatlar orqali shakllanishini asoslab bergan. Shu sababli, maktabgacha ta'limda rolli o'yinlar, ertaklar sahnalashtirish, muammoli vaziyatlarni hal qilish kabi metodlar axloqiy sifatlarni shakllantirishda samarali hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar (E. V. Bondarevskaya, 2000; N. E. Veraksa, 2019) shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlar bolalarda ijobiy his-tuyg'ularni uyg'otish, empatiya va hamdardlikni rivojlantirishga yordam beradi. O'yin orqali o'rgatish, sahnalashtirish va ijodiy mashg'ulotlar bolaning axloqiy tajribasini boyitadi. Shu jarayonda bolalar yaxshi-yomonni his qilish, boshqalar his-tuyg'ularini tushunish va o'z xatti-harakatlarini nazorat qilishni o'rganadilar.

So'nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)ning ta'lim jarayoniga kirib kelishi bolalar tarbiyasiga ham yangicha yondashuv olib kirdi. S. Papert (1993) va J. Gee (2003) tadqiqotlarida raqamli o'yinlar, animatsiyalar va interfaol hikoyalar yordamida axloqiy tushunchalarni o'rgatishning samaradorligi ta'kidlanadi. Biroq olimlar bunday texnologiyalarni o'qituvchining bevosita rahbarligi ostida, maqsadli va cheklangan miqdorda qo'llash zarurligini ham uqtiradilar.

J. Dewey (1938) tomonidan ilgari surilgan loyihaviy ta'lim g'oyalari ham maktabgacha yoshdagi bolalar uchun muhim ahamiyatga ega. Guruhli loyihalar orqali bolalarda jamoaviylik, mas'uliyat, tabiatga va atrof-muhitga g'amxo'rlik kabi

ijtimoiy-axloqiy qadriyatlar shakllanadi. Zamonaviy tadqiqotchilar (K. Robinson, 2011; L. S. Vasilieva, 2020) bu yondashuv bolalarning ijodkorligini, mustaqil fikrlashini va ijtimoiy faolligini rivojlantirishini ta'kidlashadi.

Ma'naviy tarbiya jarayonida badiiy faoliyat, ya'ni rasm, musiqa, adabiyot va teatr elementlari ham muhim o'rin tutadi. I. D. Bex (2003) va A. V. Mudrik (2004) ishlarida san'at orqali axloqiy qadriyatlarni shakllantirish bolalarda estetik did, ichki dunyo boyligi va axloqiy hislarni rivojlantirishga xizmat qilishi qayd etilgan. Shuningdek, o'qituvchi va tarbiyachining shaxsiy namunasi bu jarayonning eng kuchli omillaridan biri ekanligi ham ko'plab manbalarda alohida urg'u bilan ta'kidlanadi (S. L. Rubinshteyn, 2002; N. Noddings, 2005).

Yuqoridagi adabiyotlar tahlilidan kelib chiqib aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tizimida zamonaviy pedagogik texnologiyalar — interfaol o'yinlar, axborot texnologiyalari, loyihaviy va ijodiy metodlar — bolalarning ma'naviy-axloqiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Biroq, olimlar bu jarayonda texnologiyalarni insoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlashadi. Ma'naviy tarbiya faqat texnik vositalar orqali emas, balki mehr, samimiyat va o'qituvchining shaxsiy namunasi asosida samarali natija beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish — ularning kelgusidagi shaxsiy kamoloti, ijtimoiy moslashuvi va fuqarolik ongining rivojlanishida asosiy omil hisoblanadi. Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar bu jarayonni yanada samarali, mazmunli va qiziqarli shaklda tashkil etish imkonini beradi. Interfaol o'yinlar, loyihaviy ta'lim, AKT vositalari, ijodiy mashg'ulotlar va badiiy faoliyat turlari bolalarda nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki axloqiy qadriyatlar — mehr-oqibat, halollik, do'stlik, hurmat, sabr-toqat kabi sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning afzalligi shundaki, ular bolaning faol ishtirokini, mustaqil fikrlashini, ijobiy emotsiyalar asosida o'rganishini ta'minlaydi. Bu esa ma'naviy-axloqiy tarbiyani sun'iy emas, tabiiy jarayon sifatida shakllantiradi. Biroq adabiyotlarda ta'kidlanganidek, hech bir texnologiya o'qituvchi shaxsiy namunasi va insoniy munosabatni to'liq almashtira olmaydi.

Shuning uchun pedagog har bir faoliyatni bolalar bilan mehr, ishonch va samimiyat asosida olib borishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'limda ma'naviy-axloqiy tarbiyani zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish — bu ta'lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi, bolalarda insoniy fazilatlarni mustahkamlovchi, kelajak jamiyat uchun ma'naviy barkamol avlodni voyaga yetkazuvchi eng muhim yo'nalishlardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Azizxo'jayeva, N. N. (2006). Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent: TDPU nashriyoti.
2. Saidahmedov, N. (2012). Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. To'raqulova, D. T. (2018). Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. Toshkent: Ilm ziyo.
4. Hasanboeva, O. U., & Yuldasheva, M. M. (2019). Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish. Toshkent: Noshir.
5. Yo'ldoshev, J. G. (2010). Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi nashriyoti.
6. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Collier Books.
7. Vygotskiy, L. S. (1978). Jamiyatda ongning rivojlanishi. Moskva: Pedagogika.
8. Piaget, J. (1965). The Moral Judgment of the Child. New York: Free Press.
9. Bondarevskaya, E. V. (2000). Shaxsni tarbiyalash: gumanistik nazariya va tizimlar. Rostov-na-Donu: Feniks.
10. Veraksa, N. E. (2019). Maktabgacha yoshdagi bolalar shaxsining rivojlanishi. Moskva: Akademiya.
11. Bekh, I. D. (2003). Shaxsni tarbiyalash asoslari. Kiyev: Lybid.
12. Mudrik, A. V. (2004). Ijtimoiy pedagogika. Moskva: Akademiya.
13. Robinson, K. (2011). Ijodkorlikni rivojlantirish: ta'limda yangi yondashuvlar. London: Capstone Publishing.
14. Qodirova, F. T. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy fazilatlarni rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: TDPU.

15. Mavlonova, R. A., & Rasulova, D. (2020). Pedagogik innovatsiyalar va ularning ta'lim-tarbiyadagi roli. Toshkent: Fan va texnologiya.